

Марія Кушнарьова,
стар. наук. співроб. інформаційно-аналітичного відділу ФПУ,
канд. філос. наук

САМІТ МИРУ – 2024: ОЧІКУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Опубліковано: Кушнарьова М. Саміт миру – 2024: очікування і перспективи // Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни. 2024. Випуск 21 (117). С. 28-33.

15-16 червня 2024 року у швейцарському курортному містечку Бюргеншток має відбутися Саміт миру. Ця подія, попри те, що до неї ще майже місяць, вже привертає велику увагу представників вищої політичної влади та ЗМІ.

Її історія розпочалася у листопаді 2022 року, коли на саміті G20 в Індонезії було оприлюднено Українську формулу миру як засадничий документ, який, на думку України та її союзників, має стати основою для закінчення російсько-української війни та досягнення справедливого миру. З того часу відбулося три зустрічі радників із національної безпеки країн, які виявили зацікавленість в Українській формулі миру, причому в останній зустрічі, яка відбулася на Мальті у квітні 2023 року, взяли участь представники майже 70 держав. І от тепер, завдяки саміту у Швейцарії, очікується, що цей процес має вийти на інший, вищий рівень. Зокрема, Президентка Швейцарії Віола Амгерд висловила сподівання, що Саміт миру в її країні зможе накреслити кроки до завершення війни в Україні: «Мета конференції полягає в тому, щоб ми розпочали мирний процес. Необхідно обговорити, якими можуть бути наступні кроки до миру. Великі страждання цивільного населення змушують усі держави діяти» ([Укрінформ](#)).

Здається, що це цілком логічне бачення процесу: триває війна, яку слід закінчити, отже, керівники країн мають відсунути інші поточні справи, з'їхатися в одне місце і порадитися, як це зробити. На думку Президента України Володимира Зеленського, учасники саміту миру разом складуть план дій щодо трьох пунктів. Ідеться про вільне судноплавство (захист портової інфраструктури, харчову безпеку для всього світу та розвиток економіки для нашої країни), ядерну й енергетичну безпеку та обмін полоненими та повернення незаконно депортованих дітей. «Якщо ми вийдемо із Саміту з цими трьома кроками, з погодженням у більшості країн цих позицій, це говоритиме, що далі Росія їх не блокуватиме, а ми розроблятимемо з тими чи іншими країнами на технічному рівні вже покроковий, дуже докладний план кожного із цих пунктів», – сказав Володимир Зеленський ([Президент України Володимир Зеленський](#)).

Можна припустити, що початкова і принципова – для української сторони! – відсутність на саміті Росії очікувано унеможливила розгляд питань, пов'язаних безпосередньо з мирним врегулюванням. З іншого боку, директор програм безпеки Ради зовнішньої політики «Українська призма» Ганна Шелест справедливо вважає: «Обговорювати якісь питання без участі Росії можна, а то й потрібно, якщо ми хочемо сформулювати свою позицію на майбутніх мирних

переговорах, які відбуватимуться вже за одним столом з Росією, і узгодити цю позицію з тими, хто бачить світ так само, як ми (Україна)» ([BBC News Україна](#)).

Запобіжних заходів проти занадто оптимістичних сподівань вжив канцлер Німеччини Олаф Шольц, сказавши: «Ні у кого не повинно бути надмірних очікувань. Ми не ведемо переговори про кінець війни. У Швейцарії йтиметься про безпеку атомних електростанцій, про експорт зерна, про питання обміну полоненими та про необхідне табу щодо використання ядерної зброї». На думку канцлера, на саміті «в кращому разі буде покладено початок процесу, який може призвести до прямих переговорів між Україною та РФ» ([Дзеркало тижня](#)).

З одного боку, у такий спосіб начебто знижується рівень важливості порядку денного саміту, отже, підважується сама ідея необхідності проведення цього заходу. З іншого боку, засновник Brussels Freedom Hub Роланд Фройденштайн вважає, що саміт покликаний вплинути одразу на дві різні аудиторії – умовний Захід та Глобальний Південь. На думку аналітика, саміт має продемонструвати «світовій аудиторії, особливо в західних країнах, що Україна – це не лише про війну. Український уряд активно працює заради миру. Сам факт того, що туди прийдуть представники української влади і будуть говорити про мир, – уже важливий символ. Зараз на Заході так багато дискусій про те, що Україна має вести переговори, чи, можливо, нам потрібно заморозити конфлікт, чи щось подібне. Так що ж робить Україна? Україна насправді серйозно обговорює вирішення конфлікту» ([Радіо Свобода](#)). Тобто саміт за участі кількох десятків лідерів держав набуває ознак інформаційно-просвітницької акції. Це, безумовно, дуже важливо, але чи є це достатньою підставою для того, щоб згадані лідери відклали справи та летіли на інший кінець світу?

На думку Фройденштайна, ця конференція спрямована на те, щоб наблизити Глобальний Південь, такі країни, як Бразилія, Південна Африка, Індія, до позиції України, щоб змусити їх серйозно розглянути українські інтереси, виправдані вимоги України, щоб Росія лишила її в спокої» ([Радіо Свобода](#)).

На особливому значенні для саміту участі та позиції країн Глобального Півдня наголошував Президент України Володимир Зеленський, канцлер Німеччини Олаф Шольц також висловився однозначно: «Я дуже хочу, щоб країни з Аравійського півострова, Індії, Південної Африки, Бразилії і, якщо це можливо, Китай також були там» ([Європейська правда](#)).

На думку голови Центру аналізу та стратегій Ігоря Чаленка, на саміті мають бути присутні «представники країн Індо-Тихоокеанського регіону, і африканського континенту, і Південної Америки. Має бути присутність з усіх частин світу для того, щоб зламати оцей меседж, що нібито ми маємо протистояння двох полюсів і Україна на цій межі. Треба показати, що війна Росії проти України має все-таки екзистенційний характер, і, відповідно, вона вибивається із цієї логіки про два полюси, яку намагаються нам насадити ззовні» ([RFI](#)).

Очевидно, що Глобальний Південь досі, як Болгарія, перебуває у стані тотальної вдячності Росії за допомогу у боротьбі з колоніальною залежністю (слід визнати, що зусилля і великі гроші радянської влади свою справу зробили)

і цей стан Росія майстерно підтримує. Аж настільки, що навіть ПАР, традиційно ворожа СРСР, відмовилась брати участь у швейцарському саміті попри те, що Путін визнав, що Росія обстрілювала Київ під час перебування в ньому президента ПАР С. Рамафоси у червні 2023 року. Прикметно, що навіть зовсім нещодавній кейс із досвідом «допомоги» Росії Вірменії та Ізраїлю не видається ПАР та деяким іншим країнам переконливим.

Що стосується Сходу, в цьому випадку уособленому в Китаї, то тут все набагато складніше. Китай, станом на тепер, не братиме участь у саміті. Експерт Центру оборонних стратегій України Олександр Хара вважає: «не думаю, що вони погодяться брати участь в чомусь, що з їхнього погляду не відповідає інтересам Російської Федерації. Але якщо все-таки погодяться, то точно вони будуть адвокатами Росії в цьому процесі. Бо вони бачать цей конфлікт, як і росіяни, що «це є спровокований Заходом конфлікт», а Україна є «пішаком» у цій великій грі» ([Радіо Свобода](#)). Політолог Володимир Фесенко передбачає, що «Китай займе, як це було й раніше, формально нейтральну позицію. Але, на жаль, цей формальний нейтралітет буде більше на користь Росії. (...) в кращому випадку Китай візьме участь у саміті миру як спостерігач, не більше» ([FREEDOM](#)). Політичний аналітик, публіцист Віталій Портников вважає, що, на думку Китаю, «рано чи пізно Україна усвідомить, що єдиний вихід для її збереження – домовленості з РФ на російських умовах, перехід у її сферу впливу, збереження для української державності території, яка буде погоджена з Росією, котра буде у сфері впливу Китаю. Тоді КНР буде готова мати хороші відносини і навіть допомагати відновленню економіки України. «Китай жодного разу не заявив, що вони вважають Крим, Донецьку, Луганську, Херсонську і Запорізьку області невід'ємною частиною України, і без повернення українського суверенітету над цими територіями не можна говорити про справедливе закінчення війни. Тому й очевидно, чого прагне Китай», - підкреслив Портников ([ТСН](#)).

Китай, ясно, є дуже великою країною з дуже великим населенням і великим економічним потенціалом. Але на Сході є ще одна велика країна з відповідним населенням і потенціалом – Індія. Індія була та й є одним із найтепліших друзів Росії, але в осяжній ретроспективі не була і тепер не є великим другом Китаю. Стосовно участі своєї країни у швейцарському саміті прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді зазначив: «Індія братиме участь у всіх важливих самітах, які просувають порядок денний глобального миру, безпеки та розвитку». Він додав, що Індія має намір «донести голос Глобального Півдня» на цьому та інших самітах, щоб «сформуванню глобальний дискурс і просунути бачення розвитку, орієнтованого на людину, а також процвітаючого і мирного світу» ([Цензор.НЕТ](#)).

На думку політолога Андрія Миселюка, враховуючи запекле суперництво між Індією та Китаєм за право вважатися лідером Глобального Півдня і говорити від його імені, тепер можна не сумніватися, що Китай спробує поборотися за це право з Індією й на майданчику глобального Саміту миру у Швейцарії. А для цього йому доведеться узяти участь в роботі цього заходу ([Цензор.НЕТ](#)). Взагалі Миселюк дає «станом на зараз (15.05, - ред.) порядку 80% за те, що Китай за місяць візьме участь у Саміту миру у Швейцарії. Що

стане вельми позитивним фактором й для результативності роботи Саміту, й для впливовості його рішень» ([Цензор НЕТ](#)). Було би непогано, але...

Портніков виокремлює три треки китайського варіанту розвитку подій. Перший – наполягання на присутності Росії. Але, мабуть, зрозумівши, що щодо цього позиція організаторів саміту нагадує «скелю непорушну», Китай від цієї ідеї поки що відмовився. Другий варіант – організація Китаєм альтернативного саміту за участі Росії. Третій варіант – те саме, але без Росії. Можна було би припустити, що третій варіант збере найбільшу кількість голосів серед потенційних учасників, адже це дало би їм чудову можливість вкотре довести Росії свою відданість і водночас не зовсім посваритися зі США.

Натомість Бразилія і Китай запропонували провести міжнародну мирну конференцію для обговорення пропозицій щодо деескалації війни в Україні, при цьому наполягаючи на «рівній участі» обох сторін. Обидві країни опублікували заяву, в якій виклали «спільні розуміння щодо шляхів врегулювання російсько-української кризи». «Китай і Бразилія підтримують проведення міжнародної мирної конференції в належний час, визнаний як Росією, так і Україною, за рівної участі всіх сторін, а також справедливе обговорення всіх мирних планів», - ідеться в спільній заяві двох країн ([УНІАН](#)). Легко припустити, що, якщо Україні надішлють запрошення на таку конференцію, але наша держава відмовиться взяти участь, це дасть можливість Росії та її прихильникам стверджувати, що зла Україна насправді не прагне миру, а от Росія прагне, але її до Швейцарії зла Україна та її союзники не запросили.

Як зазначає Bloomberg, це перший випадок, коли Китай підписує спільну заяву з іншою країною з приводу війни в Україні. І саме це насправді є найнебезпечнішим для України. Китай від початку російсько-української війни, вперто називаючи війну «українською кризою», утримувався від заяв декларативного характеру, все-таки зберігаючи за собою можливість рухатися у будь-який бік. На жаль, риторика Пекіна щодо України останнім часом змінилася, зокрема, зокрема, керівник секції Азійсько-Тихоокеанського регіону New Geopolitics Research Network Юрій Пойта зауважив, що Китай уникає згадок про визнання територіальної цілісності України ([Українська правда](#)). Спроба організувати альтернативний саміт так чи інакше є демаршем проти Заходу, що, знову-таки, опосередковано, свідчить про те, що Китай визначився зі стороною. З іншого боку, для представників тієї частини світової спільноти, яка будь-що прагне закінченні війни, запропонований Китаєм і Бразилією порядок денний може виявитися більш привабливим і глобальним, ніж питання судноплавства та атомної енергетики.

В. Портніков слушно зауважує, що у всьому цьому велике значення має «арифметична кількість держав-учасниць» реальних або ймовірних самітів ([ТСН](#)). Саме це буде показником впливу Заходу або Китаю, у випадку деяких країн – все-таки Росії. Відповідно, опосередковано саме кількість учасників свідчитиме про успіх або провал швейцарського саміту. Також про це свідчитиме рівень представництва. І ось тут вкрай болісного удару ініціативі Зеленського завдав президент США Байден, оскільки з'явилася інформація про те, що він, ймовірно, пропустить саміт через захід у Голівуді зі збору коштів на президентські перегони. Може, й ні, звичайно, але...

Поки що складно утриматися від констатування того, що Україна зазнає певних, як мінімум, іміджевих збитків. Швейцарська сторона оголосила, що організатори надіслали близько 160 запрошень для участі у саміті. 26 травня Володимир Зеленський повідомив, що свою участь підтвердили близько 80 країн ([Президент України Володимир Зеленський](#)). Можна припустити, що ця кількість ще збільшиться, але поки що складно говорити про загальну зацікавленість. Китайсько-бразильська ініціатива та ймовірна відсутність Байдена суттєво знижують градус очікувань від саміту.

Деякі експерти вважають, що реалістичним результатом саміту цілком може стати певна модифікація Української формули миру. Втім, не виключені різні конфігурації. Також важливим є питання наявності чи відсутності підсумкового документу. Його можуть і не приймати офіційно на саміті, але він може стати основою для подальшого обговорення та доопрацювання.

Аналітик Андрій Миселюк припускає, що «учасниці Саміту в основному зосередяться на принципах світового післявоєнного порядку» ([Цензор.НЕТ](#)). Із ним солідаризується Ганна Шелест, яка вважає: «Цей саміт – про те, яким ми хочемо бачити післявоєнний світоустрій» ([BBC News Україна](#)). При цьому експерти проводять паралелі між швейцарським самітом і Тегеранською конференцією, і це було би непогано, але на заваді стоїть одна вкрай важлива обставина: наприкінці 1943 року вже можна було робити принаймні попередні висновки щодо того, хто переможе у Другій світовій війні, а от у червні 2024 такі висновки робити, на жаль, ще не можна, зокрема, головнокомандувач Збройних сил Швеції Мікаель Бюден зауважує, що на фронті «ситуація дуже складна. Війна зайшла в глухий кут уже кілька місяців, і наразі не видно жодних змін» ([LIGA.net](#)). Тому зараз говорити про післявоєнний устрій світу видається дещо передчасним.

З іншого боку, про нього передчасно говорити, але не передчасно думати. Саме тому, на думку Ігоря Чаленка, Росія розпочала наступ на Харківщині у травні 2024 року ([RFI](#)). Завдяки героїзму ЗСУ ситуацію можна вважати контрольованою, але це складно вважати стратегічним виграшем. Відповідно, якщо станом на середину червня Україна демонструватиме нехай навіть відносні успіхи на полі бою, вона зможе розраховувати на сильніші формулювання у підсумковому документі саміту. Якщо ж учасники заходу не будуть впевнені у воєнних перспективах України, збільшиться ймовірність того, що прямо на скликаному Києвом саміті Володимира Зеленського будуть закликати до негайних переговорів із Москвою на російських умовах. Тоді, вважають деякі експерти, «стане зрозуміло, що принаймні на даному етапі війни «формула миру Зеленського» «не злітає», і Україна буде просто змушена відкритися для обговорення альтернативних форматів врегулювання» ([BBC News Україна](#)).

Отже, має рацію політтехнолог Олег Постернак, котрий вважає, що «Глобальний саміт миру або стане логічним продовженням якихось негласних комунікацій, які йдуть по українському питанню вже прямо зараз, і вони просто завершаться певними формами, які українському суспільству буде важко прийняти, або прийдеться прийняти. Чи, навпаки, буде сподівання, що є впевненість у майбутньому, повернення окупованих територій» ([Апостроф](#)).

Мусимо визнати, що ситуація навколо підготовки та проведення швейцарського саміту віддзеркалює весь комплекс проблем, пов'язаних із російським вторгненням, але не тільки їх, якщо розуміти під ними українське протистояння імперським амбіціям Кремля. Насправді все складніше: Захід, перебуваючи у полоні своїх прекрасних снів про власну велич і досконалість, проспав, як це не прикро визнати, докорінну зміну позиції на світовій шахівниці. Це стосується як ролі Півдня, так і ролі Сходу, зокрема, Китаю. Китай, натомість, схоже, не спав узагалі. Росія - не спала частково. Частково – тому що принаймні тепер Глобальний південь слухняно рухається, можливо, почасти інерційно, у тому напрямі, який був йому заданий навіть не Росією, а ще СРСР. Стосовно Китаю – ситуація інша, там Росія невпинно утверджується у ролі «молодшого партнера», і це в перспективі містить для неї вкрай небезпечні ризики, але саме в перспективі. Вже неодноразово зауважена в ЗМІ втрата США ролі глобального лідера, криза демократій і лібералізму, залежність західних країн від дешевої робочої сили Китаю та дешевих енергоносіїв із Росії («наше процвітання базувалося на Китаї та Росії», - говорив у жовтні 2022 року Жозеп Боррель ([Європейська правда](#))) стали тригерами дипломатичних чи квазідипломатичних кроків, які, на жаль, мають надто велике значення для України.